

INNOVACIÓ DIDÀCTICA

**PROJECTE SIBIL·LA 2.0
UNA APROXIMACIÓ DIDÀCTICA AL CANT DE LA SIBIL·LA
DES D'UNA PERSPECTIVA INTERDISCIPLINÀRIA,
TRANSVERSAL I GLOBALITZADORA**

**SIBIL·LA PROJECT 2.0
A DIDACTIC APPROACH TO THE SONG OF THE SIBYL
FROM AN INTERDISCIPLINARY, TRANSVERSAL
AND GLOBALIZING PERSPECTIVE**

Francesc Vicens Vidal
CESAG-UP.Comillas
Universitat de les Illes Balears

Resum: Sibil·la 2.0 és un projecte didàctic adreçat als estudiants de primària i secundària de les Illes Balears. La proposta pretén donar a conèixer el Cant de la Sibil·la com exemple representatiu del patrimoni immaterial de Mallorca, i per extensió de les Illes Balears. A partir dels recursos tecnològics que es recullen a la web del Consell de Mallorca —institució que oficialitza i salvaguarda el Cant i promou aquest projecte—, s'articula una proposta interdisciplinària per tractar la Sibil·la des de les assignatures del currículum escolar vigent. En aquest article s'exposen els elements que articulen la proposta i la fan possible.

Paraules clau: Sibil·la, patrimoni immaterial, currículum, didàctica, interdisciplinar.

Abstract: Sibil·la 2.0 is an education project aimed at primary and secondary students in the Balearic Islands. The purpose is to make known the Chant of the Sibyl as a representative exemple of the intangible heritage of Mallorca, and by extension of the Balearic Islands. Based on the technological resources collected on the Consell de Mallorca's website —institution that formalizes and safeguards the Chant and promotes this project— an interdisciplinary proposal is articulated to deal with the Sibyl from the subjects that make up the corrent school curriculum. This article sets out the elements that articulate proposal and make it possible.

Keywords: Sibyl, intangible heritage, curriculum, didactics, interdisciplinary.

Introducció

Avui en dia el Cant de la Sibil·la constitueix una de les expressions vives més singulars del patrimoni cultural immaterial de Mallorca. L'antiga tradició de cantar els versos de «lo jorn del judici» la nit de Nadal a totes les esglésies de l'illa ha esdevingut una referència imprescindible de l'imaginari col·lectiu nadalenc. La singularitat del conjunt de la representació, unida a la diversitat formal que respon a les distintes maneres de concebre el Cant, ha donat lloc a un dels símbols culturals més consensuats de la societat mallorquina del segle XXI. I és que avui en dia la Sibil·la, a més de ser un enigmàtic personatge que canta una antiga melodia amb un text, esdevé també una rica activitat social capaç de despertar emocions entranyables i un fort sentit de pertinença de comunitat.

Com a activitat humana, el Cant de la Sibil·la genera processos simbòlics dels valors dels llocs on es representa i contribueix a la creació de relats i narratives identitàries. És per això que la Sibil·la del santuari de Lluc, cantada per un blavet a la vall d'una muntanya, és diferent de la de la catedral, espectacular i solemne, de la mateixa manera que les dels pobles del Pla ho són de les dels petits pobles de la serra de Tramuntana o de les barriades de Palma. Totes elles, però, constitueixen músiques amb significat, sovint emblemàtiques, pel fet de vincular emocionalment els individus amb la comunitat a la qual pertanyen per mitjà de l'activitat musical.¹ A cada un d'aquests indrets que hem esmentat se'ls pressuposa una experiència social, cultural i religiosa que genera expectatives diferents entorn del Cant. I com a conseqüència la Sibil·la es mostra i es viu de maneres distintes. Malgrat tot, el Cant propicia la cohesió del grup per ser qui el representa.

A part de la dimensió social de la Sibil·la que acabam de veure, cal considerar la seva presència en el món de l'art i de la cultura com una evidència de la importància que ha tingut al llarg del temps. Disciplines com la literatura, la història de la música o de la religió certament ens permeten lectures transversals i complementàries de la Sibil·la i en facilita d'altres menys evidents com ara la gastronòmica, la botànica, l'etimològica o la de les ciències aplicades. La Sibil·la també és rica en localismes, dites i llegendes, cançons i locucions tradicionals. És així com el Cant també s'ha fet present en el món de la cultura popular.

Per tots aquests motius la Sibil·la ja fa anys que capta l'atenció institucional. El mes de desembre de 2004 el Consell de Mallorca va assignar al Cant de la Sibil·la la categoria de BIC (Bé d'Interès Cultural). Després, l'any 2010 la mateixa institució va presentar la candidatura de la Sibil·la a la Llista de Patrimoni Cultural Intangible de la UNESCO (*Intangible Cultural Heritage*), reconeixement que va obtenir el mes de novembre del mateix any a la ciutat de Nairobi. Des d'aleshores el Consell de Mallorca es compromet a salvaguardar i a tenir cura de la Sibil·la a partir dels protocols que dicta la prestigiosa institució internacional.²

Entre els acords presos entre les dues institucions hi figuren els de potenciar la representativitat del Cant com activitat social, garantir-ne la continuïtat, preservar la seva idiosincràsia, fer visible els valors identitàries que s'hi relacionen, fer-ne registres anuals o facilitar-ne les accions de difusió i de divulgació a través dels mitjans de comunicació i les xarxes socials sense comprometre la seva integritat.

El projecte didàctic Sibil·la 2.0 s'emmarca dins l'apartat de les accions referides a la divulgació, preservació i difusió del Cant a través de mitjans convencionals i tecnològics.³ Així doncs, el

¹ El tema de les cançons emblemàtiques i les músiques amb significats col·lectius ha estat tractat a: Jaume Ayats, «El gest digne de cantar tots junts a una sola veu», *Quaderns-e* 5 (2005). <<https://raco.cat/index.php/QuadernseICA/article/view/51443>> (data de consulta: abril de 2019).

² Vegeu: <<https://ich.unesco.org/en/RL/chant-of-the-sybil-on-majorca-00360>> (data de consulta: abril de 2019).

³ Durant l'any 2018 el projecte Sibil·la 2.0 va ser encarregat pel Consell de Mallorca, és, per tant, propietat de la institució i forma part de les accions per a la salvaguarda de la Sibil·la com a element de la Llista de Patrimoni Immaterial Intangible de la UNESCO.

projecte que presentam en aquest article es justifica per pal·liar la minsa coneixença de la Sibil·la entre la població escolar, especialment en l'àmbit urbà i per part del col·lectiu extracomunitari, i alhora potenciar el coneixement de les múltiples facetes i particularitats del Cant.⁴

Abans, però, vegem quins han estat els antecedents didàctics del tractament del patrimoni immaterial a les escoles.

El patrimoni immaterial a les escoles: antecedents didàctics

En els darrers anys diversos estudis paren atenció en l'estudi del patrimoni en diferents contextos educatius. Així doncs, l'educació patrimonial pren cos en la literatura científica per avaluar l'impacte del seu tractament a les escoles.

A nivell estatal, des de l'any 2014, dins el pla d'activitats promocionades pel Pla Nacional d'Educació i Patrimoni del Ministeri de Cultura i Educació se celebra el Congrés Internacional d'Educació Patrimonial. Des d'aleshores diverses universitats espanyoles (Valladolid, País Basc, Castella) i institucions com l'OEPE (Observatori d'Educació Patrimonial d'Espanya) o l'IPCE (Institut del Patrimoni Cultural d'Espanya) vetllen per la difusió i divulgació del patrimoni dins l'àmbit escolar i n'avaluen els resultats.⁵ En aquest sentit, les aportacions i avaluacions de programes educatius d'Olaia Fontal Merillas i Roser Calaf en matèria de didàctica del patrimoni

constitueixen un referent imprescindible.⁶ En els seus estudis queda clara la idea que l'avaluació de programes educatius en matèria de patrimoni ha de ser un objecte de primer ordre per assolir l'excel·lència en qualitat educativa. Paral·lelament tenim les aportacions de Joan Santacana i Nayra Llonch centrades en la didàctica del patrimoni cultural immaterial.⁷ Santacana i Llonch parteixen del principi que els objectes són importants en funció del seu significat i no només en funció de la seva materialitat. Dit amb altres paraules, és allò immaterial el que proporciona valor a allò material. A partir d'aquesta premissa ambdós autors proporcionen una anàlisi crítica de la immaterialitat com a valor cultural i es plategen com educar a partir d'aquesta categoria de patrimoni. A partir del marc teòric que descriuen els autors que acabam de citar delimitam el projecte didàctic de la Sibil·la.

L'objecte patrimonial que representa el Cant, tot i estar inclòs en la Llista de Béns Immaterials, conté elements propis del patrimoni tangible. Molts dels elements que emmarquen la representació de la Sibil·la formen part de la categoria de béns mobles. En qualsevol cas, el Cant de la Sibil·la és una activitat patrimonial que s'articula des d'una doble dimensió que permet lectures transversals. Seguint els precedents didàctics que suposen les aportacions de Fontal, Calaf o Santacana centram el projecte didàctic Sibil·la 2.0. A continuació presentam els objectius generals que pretén assolir el projecte d'acord amb els pressupòsits exposats fins ara.

⁴ Segons els primers resultats d'un estudi en curs iniciat per l'autor a principis de 2020, s'apunta que el 85% de l'alumnat de 1r d'ESO desconeix el Cant de la Sibil·la, el 10% n'ha sentit a parlar i el 5% restant participa activament en l'activitat (aquests resultats es basen en una recollida de mostres presa en centres concertats de la zona de Son Rapinya de Palma).

⁵ Vegeu: Alex Ibáñez-Etxeberria – Olaia Fontal – Ramón Cózar, «Innovación, investigación y docencia en espacios formales y no formales en Educación Patrimonial», *Ensayos. Revista de la Facultad de Educación de Albacete* 34 (2019). Número monogràfic dedicat a l'educació patrimonial.

⁶ Olaia Fontal – Sílvia García, «Evaluación de programas de Educación Patrimonial: estándares de calidad», *Ensayos* 34 (2019), p. 1-15; Roser Calaf, «La comunicación del patrimonio», *Journal of Communication* 14 (2017), p. 131-146; Roser Calaf, «Una educación patrimonial para todos: evaluación de programas y definición de un modelo basado en los procesos de patrimonialización», *Heritage & Museography* 15 (2014), p. 88-89.

⁷ Joan Santacana – Laura Llonch, *El patrimonio cultural inmaterial y su didáctica*. Madrid: Trea, 2015.

Objectius generals

El projecte didàctic Sibil·la 2.0 s'adreça a la població escolar i se centra en els nivells de primària i secundària (fins a 4t d'ESO) de les Illes Balears, tot i no ser-ne exclusiu. La informació referida al Cant es presenta com a pretext per fer-ne un tractament didàctic d'acord amb el currículum escolar vigent. Així doncs, es presenta una eina multidisciplinària que permetrà a l'alumnat, amb ajuda dels docents, treballar les competències bàsiques necessàries requerides a cada nivell.

El projecte articula la informació de manera que la part de context, i no la de les activitats, també pugui ser útil a totes aquelles persones que vulguin aprofundir en el coneixement especialitzat de la Sibil·la. És per això que hem considerat adient classificar els objectius del projecte Sibil·la 2.0 en dues categories: objectius didàctics i objectius per a la salvaguarda. Vegem-ho:

Objectius didàctics

- Fomentar la pràctica docent a partir de propostes integradores motivades per la descoberta del patrimoni immaterial.
- Adaptar els coneixements de la Sibil·la als diferents nivells educatius compresos entre primer de primària i quart d'ESO.
- Facilitar l'accés a la informació de la Sibil·la a través de les tecnologies i les eines adequades per accedir-hi.
- Implicar el col·lectiu docent en el procés de divulgar i donar a conèixer el Cant de la Sibil·la a la societat.
- Desenvolupar processos d'aprenentatge vivencials i transversals a partir del Cant de la Sibil·la.
- Participar en situacions de contacte directe amb els protagonistes del Cant així com conèixer algunes professions de l'àmbit tradicional i artístic.
- Saber utilitzar les fonts documentals de la Sibil·la amb la finalitat de fonamentar l'aprenentatge cooperatiu i la sensibilitat per compartir el coneixement.

- Promoure el pensament crític i la capacitat de reflexió sobre la idea de la salvaguarda del patrimoni immaterial.

Objectius per a la salvaguarda

- Conèixer i valorar el Cant de la Sibil·la com a mostra emblemàtica del patrimoni immaterial de Mallorca.
- Descobrir el Cant de la Sibil·la com una activitat humana que fomenta les relacions socials i culturals.
- Entendre el Cant de la Sibil·la com un símbol de la identitat genuïnament mallorquina.
- Comprendre i valorar la diversitat formal de la Sibil·la, així com les expressions artístiques que se'n deriven com a part de la seva riquesa.
- Reconèixer el llegat històric de la Sibil·la en la societat del segle XXI.
- Valorar els mitjans de comunicació i les xarxes socials en la tasca de divulgar i donar a conèixer la Sibil·la de Mallorca.

Per tal de poder assolir els objectius que acabam d'esmentar s'ha ideat una planificació de continguts que es desenvoluparan a través d'una metodologia basada en l'aprofitament de recursos digitals. Vegem primer quins són i de quina manera s'articularan dins la proposta.

Continguts específics del projecte didàctic Sibil·la 2.0

Sibil·la 2.0 neix com un pretext per treballar continguts des de les diverses àrees del coneixement que té en compte el currículum de les Illes Balears. Gràcies a la multiplicitat de lectures transversals que permet el Cant de la Sibil·la podem assolir competències relacionades amb el treball simultani de les distintes àrees des d'una perspectiva integradora i global. Es proposa, per tant, un desenvolupament de continguts adaptat a les exigències del currículum de cada nivell educatiu i de cada àrea d'acord amb els documents

Currículum de les Illes Balears, educació primària (Decret 32/2014, de 18 de juliol)⁸ i educació secundària (Decret 34/2015, de 15 de maig).⁹ Això permetrà que cada departament pugui integrar de forma natural la proposta a les directrius establertes per la Conselleria d'Educació.

Continguts del projecte: factors culturals i condicionants socials que intervenen en els processos històrics del Cant de la Sibila

Des de les coves del mar Egeu, les sibil·les encertaven els esdeveniments futurs per mitjà de conjurs, pronunciant les profecies dels oracles. Les d'Eritrea i Triburtina es varen fer famoses per haver vaticinat alguns dels esdeveniments més importants de la història antiga com ara la vinguda del fill de Déu o la caiguda de l'Imperi romà.

En aquell temps les sibil·les eren uns personatges que complien un rol reconegut i desenvolupaven una funció social important pel fet d'endevinar la resolució de conflictes bèl·lics, d'apreciar les dimensions reals de cataclismes i fenòmens atmosfèrics adversos o d'esbrinar les claus socials i polítiques del futur de les nacions. Mandataris mítics de la història antiga com els reis Nabucodonosor o David varen passar a l'època medieval a través de relats vinculats al personatge de la sibil·la. L'últim vers de la seqüència litúrgica del *Dies Irae*, «desde David cum Sibila», o la llista de personatges que formaven part de l'*Ordo prophetarum* (o 'Processó de profetes'), documentada a la catedral de Mallorca durant el segle XVI, són alguns dels testimonis que constaten el pas històric de les sibil·les antigues a èpoques posteriors.¹⁰ Però tanmateix la presència

de sibil·les de l'època clàssica a l'edat mitjana no va ser un fet exclusiu de la literatura i del drama litúrgic.

El món de l'art, especialment del renaixement italià, dona lloc a un dels repertoris iconogràfics sibil·lins més importants de l'Europa moderna. Es tracta del sòtil de la Capella Sixtina on Miquel Àngel representà el tema de la creació custodiat per les sibil·les de Líbia, Cumana, Dèlfica, Frígia, Líbica i Eritrea; un altre exemple és el de les sibil·les que Antonio Federighi va projectar al trespòl del Duomo de Siena a final del segle XV. Allà apareixen les sibil·les d'Helespont, Cumes, Eritrea, Líbica, Peresea, etc.

Ambdós programes iconogràfics inclouen la procedència geogràfica de les sibil·les i els atributs que els són propis (pergamins amb les suposades profecies, vestimentes orientals, posats idealitzats, representades en trànsit). A Espanya és famosa la sibil·la romànica del Pòrtic de la Glòria, personatge projectat pel taller de Mateo que apareix envoltat de profetes de l'Antic Testament, mira la representació del judici final, el Déu entronitzat amb els ancians músics de l'Apocalipsi.¹¹

La presència de sibil·les en el món de l'art és un indicatiu de l'èxit que varen tenir les representacions teatrals de sibil·les cantades. Des del segle XI fins a l'inici de l'època contemporània tenim documents que testimonien el Cant arreu d'Europa. Malauradament, el procés de la Contrareforma i les lleis dictades durant el Concili de Trento varen decantar totes les manifestacions teatrals de caire profà de les esglésies. Amb la finalitat de recuperar els temples com a espais d'oració es va silenciar la Sibila arreu de tot el continent europeu. A Mallorca, la Sibila va arribar amb els leccionaris i els llibres litúrgics que portaren els conqueridors catalans. Els documents més antics que es conserven de la Sibila illenca estan

⁸ Vegeu: <https://intranet.caib.es/sites/curriculums/ca/educacio_primaria/> (data de consulta: abril de 2020).

⁹ Vegeu: <<https://intranet.caib.es/sites/curriculums/ca/eso/>> (data de consulta: abril de 2020).

¹⁰ La Processó de profetes era una representació pròpia del teatre litúrgic medieval que integrava personatges mítics de l'antiguitat: Nabucodonosor, David, Moisès o els profetes Isaïes i Jeremies. L'últim personatge de l'obra era la Sibila que atemoria els feligresos anunciant la fi del món. L'èxit de la intervenció de la Sibila va fer que es decantàs de la processó dels profetes per convertir-se en una peça aïllada.

¹¹ A Mallorca, tot i l'èxit de les sibil·les teatralitzades els exemples iconogràfics són escassos. Malgrat això, tenim algunes peces destacades com ara les sibil·les barroques del conjunt de profetes i sibil·les de la Casa Santa, procedent de l'antic convent de Sant Domingo de Palma (avui en dia en procés de restauració pel taller del bisbat de Mallorca).

relacionats amb les consuetes catedralícies de la Seu que expliquen aspectes de la representació: la consuetat *de tempore* redactada entre el 1360-1363 i una versió impresa del 1527 del *Llibre dels bons amonestaments* d'Anselm Turmeda.¹²

Les prohibicions del Cant varen donar lloc a un procés històric d'intermitència en les representacions de sibil·les. Des de l'any 1562, any de la proclamació del cànon conciliar que advertia que s'havien de suprimir de la missa les músiques i les accions no purament religioses, i fins a l'any 1692 la diòcesi de Mallorca estigué en tensió. Feligresia i Església defensaren idees contraposades de la funció de l'espai litúrgic. L'any 1692 l'arquebisbe-bisbe de Mallorca Pere d'Alagó aportà una solució definitiva al conflicte permetent representacions de sibil·les només la nit de Nadal.¹³ Des d'aleshores, suposadament el tradicional Cant s'hauria mantingut de manera ininterrompuda fins a dia d'avui.

La dimensió musical del Cant està documentada en fonts de distintes èpoques. El primer testimoni musical de la Sibil·la mallorquina és un conegut cantoral de finals del segle XIV o principis del XV conegut amb el nom de *Còdex de la Concepció*, que conté notació gregoriana d'una melodia melismàtica en català.¹⁴ El document citat estaria relacionat amb les pràctiques conventuals i de clausura de la Sibil·la. Una

llegenda protagonitzada per Catalina Tomàs, la santa valldemossina, explica el miracle del pa de sucre que per intervenció divina li retorna la veu.¹⁵ Aquest fet justificaria la popularitat de determinades pràctiques relacionades amb la ingesta d'aliments suposadament talismà (vermell d'ou cru, mistela, fruites seques) que ajudarien a optimitzar la veu dels infants i les al·lotes que han d'afrontar el repte de cantar la Sibil·la.

El següent corpus documental amb música de la Sibil·la de Mallorca és el dels intel·lectuals i viatgers romàntics. Antoni Noguera (1860-1904), Bartomeu Torres (1840-1908) o l'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria signen les primeres transcripcions raonades de la Sibil·la datades entre finals del segle XIX i principis del XX.¹⁶

Aquestes versions són les primeres d'una llista que el moviment noucentista i nacionalista de Mallorca incrementà gràcies a figures com Antoni M. Alcover, Manuel Sanchís Guarner, Milà i Fontanals, Joan Amades, Francesc de Borja Moll o Josep Massot i Planes. Tots ells inclouen la Sibil·la en els seus treballs d'orientació positivista com un element diferenciador de la cultura de la Mallorca contemporània.

La visió idealitzada de la Sibil·la que podem trobar a les obres de gran format com el *Die Balearen*, el *Diccionari Català, Valencià, Balear* o el *Costumari català* han condicionat notablement les representacions actuals del Cant fins al punt de poder afirmar que tots aquests autors vuitcentistes són els responsables mediadors dels tòpics actuals.

¹² En els últims anys la consuetat *de tempore* de la catedral de Mallorca ha donat lloc a distintes estudis que ens aporten informació rellevant en relació a la Sibil·la: Eduardo Carrero (coord.), *Arquitectura y liturgia. El contexto artístico de las consuetas catedralicias en la Corona de Aragón*. Palma: Leonard Muntaner, Editor, 2014; Gabriel Seguí, «La Consuetas Pretridentinas de la Catedral de Mallorca», *Arquitectura y Liturgia. El contexto artístico de las consuetas catedralicias en la Corona de Aragón*. Palma: Leonard Muntaner, Editor, 2014, p. 137-156; Antoni Pons Cortès, *La Catedral de Mallorca. La Consuetat antiga d'Aniversaris*. Pollença: El Gall, 2019.

¹³ La primera prohibició es recull a l'*Acta capitular de la Seu de Mallorca* (1575), la segona al *Llibre Comú de la Cúria Eclesiàstica* (1666) i la sentència definitiva dictada per Alagó es recull a les *Lleis sinodals dels bisbat de Mallorca* (1692). Vegeu: <<http://www.festes.org/arxiu/prohibicionssibila.pdf>>.

¹⁴ Vegeu: Maricarmen Gómez, *El canto de la Sibila II (Cataluña y Baleares)*. Madrid: Alpuerto, 1997.

¹⁵ La llegenda del pa de sucre es relata a: Francesc Vicens, «El canto de la Sibila en la actualidad: modelos de tradición oral», Eduardo Carrero – Maricarmen Gómez (coords.). *La Sibila. Sonido. Imagen. Liturgia. Escena*. Madrid: Alpuerto, 2015, p. 145-165.

¹⁶ Antoni Noguera va escriure *Memoria sobre los cantos, bailes y tocatas populares de la isla de Mallorca* el 1874, encara que l'obra no va ser publicada fins l'any 1893; el mateix any, Bartomeu Torres incloïa una versió de la Sibil·la en la versió de Lluç a l'*Álbum de compositores mallorquines* de 1893; l'Arxiduc edità la Sibil·la al *Die Balearen* l'any 1891, tot i que hem de suposar una cronologia anterior que correspondria entre els anys 1869 i 1891, que són les dates de l'elaboració de l'obra.

Aquests tòpics estan relacionats amb l'autenticitat del Cant, l'imaginari d'un origen ancestral i antiquíssim de la Sibil·la o la creença que la representació ha passat intacta al llarg dels segles. De fet, les descripcions costumistes del Cant de la Sibil·la contrasten notablement amb la sacralitat de les representacions actuals. Autors com Sanchís Guarnier o Maria Alcover descriuen una pràctica bulliciosa que era habitual en acabar la intervenció de la sibil·la.¹⁷ L'expressió «afinar es fil de ses neules» —que significa 'endevinar el punt o detall de què depèn la solució d'un problema'— ens recorda aquesta pràctica. La sibil·la quan havia acabat de cantar tallava els fils ornamentals que penjaven de la trona.¹⁸ En aquests fils s'hi lligaven neules, fruites confitades i la coca que obtenia la sibil·la en compensació per haver exercit el seu paper.¹⁹

Però de tots els mites musicals associats a la Sibil·la el del seu suposat origen oriental ha prevalgut de manera implacable sobre els altres. La melodia, rica en ornamentacions melismàtiques, conserva un fort caràcter modal. Aquest tret ha permès la construcció d'un relat imaginari de la Sibil·la en cultures llunyanes i exòtiques quan en realitat el referent immediat de la música de la Sibil·la haurien estat les cançons flamenques, molt a la moda des del segon quart del segle XX.²⁰ Un seguiment dels titulars de la premsa actual ens

porta ràpidament a verificar la persistència del mite orientalista i de l'autenticitat del Cant.²¹

Des de l'inici del segle XX la capacitat suggestiva de la Sibil·la s'ha vist reflectida en un considerable nombre d'aportacions artístiques. Al marge de les representacions de sibil·les a les esglésies de Mallorca durant la missa de matines el món de la cultura i de l'art s'ha apropiat del personatge. Nuredduna, la sibil·la del poema de Miquel Costa i Llobera «La deixa del geni grec» (1899-1900), habita a les roques i a les coves d'Artà. Algunes dècades després, el personatge de Costa i Llobera va donar lloc a l'òpera homònima amb música d'Antoni Massana i llibret de Miquel Forteza. De la mateixa època és la sibil·la que mostra el pit d'Anglada Camarassa. D'estil marcadament expressionista la pitonissa del pintor pollencí està totalment desproveïda de l'imaginari sacralitzat del Nadal tradicional mallorquí. Recentment Sebastià Alzamora i Gabriel Janer s'han servit del personatge de la sibil·la per recrear un submón propi. Alzamora ho fa en l'exercici poètic i subjectiu d'un estil i Janer se'n serveix per presentar l'obra gràfica de Marta Blasco, l'artista que amb paraules de l'escriptor ben igual que la sibil·la «tornarà a comptar els estels».²²

Avui en dia el Cant de la Sibil·la de Mallorca és una tradició que es manté viva i enèrgica. Des que va ser inclosa a la Llista de Patrimoni Cultural Intangible de la UNESCO ha donat lloc a múltiples fenòmens culturals paral·lels. Per una banda, a nivell nacional, s'ha notat un increment en la tendència a la seva recuperació.²³ Per altra banda, a Mallorca i sobretot des de l'última dècada, assistim a la creació de noves sibil·les que es canten fora de les esglésies a partir d'estils

¹⁷ Manuel Sanchís Guarnier, *Antiga cerimònia nadalenca*. València: Institució Alfons el Magnànim, 1956; Francesc de Borja Moll, *Diccionari català, valencià, balear*. Palma: Editorial Moll, 1962; Antoni Maria Alcover, *Ses matances i ses festes de Nadal*. Palma: Editorial Moll, 1981.

¹⁸ Vegeu *neula* a <<http://dcvb.iecat.net/>> (data de consulta: abril de 2020).

¹⁹ En relació a aquesta pràctica tenim una dita que diu «Delicada sou, sibil·la, i menjau pa de civada» que es diu per ridiculitzar les pretensions de figurar d'una persona poc fina. Vegeu «Sibil·la» a <<http://dcvb.iecat.net/>> (data de consulta: abril de 2020).

²⁰ Aquest fet ja el constatà Baltasar Samper referint-se a les tonades de feina. Vegeu: Baltasar Samper, *Estudis sobre la cançó popular*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.

²¹ El tema dels mites de la Sibil·la a través dels mitjans de comunicació i les xarxes socials ja va ser tractat a: Francesc Vicens, *El Cant de la Sibil·la a Mallorca. Un fenomen emergent*. Palma: Documenta Balear, 2012.

²² Vegeu: Gabriel Janer Manila, *Sibil·la. Marta Blasco, la Sibil·la, una passió secreta*. Palma: Govern de les Illes Balears, 2014, p. 46.

²³ A indrets com la catedral de Barcelona, València, la Seu d'Urgell, Tarragona o Maó el Cant de la Sibil·la s'ha restituit arran de la declaració de la UNESCO com a pràctica recuperada.

musicals experimentals i d'inspiració new-age. Alguns dels exemples d'aquesta tendència són: la Sibil·la de la banda de doom-metal Helevorn (*Aamamata*, 2019), la Sibil·la de *Ferments* (Ona Edicions, 2016), la peça experimental *Mystirio Sibilla* (Ona Edicions, 2017) o el projecte de Carmen Jaime de la Sibil·la acompanyada amb didjeridú.²⁴

La majoria d'aquestes propostes van unides a un relat personal que justifica la proposta. L'experiència personal dels artistes en relació al Cant —en ocasions l'han cantada o en conserven un record d'infantesa impactant— és l'element que conceptualitza i articula l'activitat. En gairebé tots els casos estudiats la peça es construeix a partir d'allò que imaginem els artistes de la Sibil·la i es converteix així en un element de la seva identitat.

Objectius i continguts específics

El panorama cultural que dibuixa la Sibil·la després d'haver vist totes les aportacions de l'apartat anterior permet multiplicitat de lectures. A la taula següent en concretam algunes segons els objectius i els continguts específics de cada matèria. Tal com podem apreciar a la taula 1 les àrea de Ciències Socials i Llengua Catalana subscriuen el maneig de fonts i la comprensió de documents a partir dels processos històrics i les línies del temps. De l'àrea d'Educació Artística es desenvolupen habilitats relacionades amb la creativitat i la descoberta de la producció artística i es fomenta la reflexió i la formació de criteri estètic propi. Les ciències aplicades (Ciències Naturals i Matemàtiques) facilitaran l'activitat científica a partir de dues particularitats: les herbes medicinals del jardí de la sibil·la i els calendaris tradicionals de Nadal elaborats, i computats, amb neules decoratives distintes mides. Completa la taula l'aproximació a la Nativitat des del fet religiós. Vegem-ho:

---

²⁴ Vegeu la Sibil·la de la seu de Carmen Jaime a: <<https://youtu.be/zSvT7MV4dTI>>.

Taula 1. Síntesi d'objectius, continguts i recursos. Projecte Sibil·la 2.0. Nivell: primària

Matèria	Objectius	Continguts	Recursos
Ciències Naturals	Iniciar l'activitat científica utilitzant les diferents fonts Estudiar i classificar materials segons les propietats	Estructura i fisiologia de les plantes Plantes autòctones de les Illes Balears	Herbari virtual
Ciències Socials	Utilitzar la lectura i la tecnologia per obtenir informació, aprendre i compartir coneixement	La història: el temps i la seva mesura Les fonts històriques Les edats de la història	Línies del temps Mapa conceptual Cercadors en xarxa
Educació Artística (Plàstica)	Desenvolupar la creativitat i expressar-la	Creació d'obres senzilles amb tècniques mixtes	Materials modelables
Educació Artística (Música)	Conèixer, valorar, gaudir i respectar les manifestacions culturals pròpies de les Balears	Curiositat per descobrir i gaudir d'audicions musicals, de diferents estils, en especial de les Illes Balears	Audicions documentals Versions Recuperacions Propostes experimentals
Llengua Catalana	Fer ús de la llengua per participar en diverses situacions comunicatives Comprendre textos de gèneres diversos	Escolta i reproducció de textos de tradició oral de les Balears Dramatització de textos Particularitats del lèxic	Diccionari Català, Valencià, Balear

Matemàtiques	Conèixer l'existència d'algunes unitats de mesura tradicionals de les Illes Balears	Mesures tradicionals de les Illes Balears	Calendari de neules decoratives
Religió	—	El Nadal: naixement del Salvador	Documental

(Font: taula de l'autor)²⁵

La taula 2 suposa un implementació didàctica respecte a la de primària. L'aparició d'assignatures noves com ara les Arts Escèniques, Cultura Clàssica, Filosofia i Llatí obre el tema a més objectius i

continguts específics. Aquells que apareixen de nou, tot i ja haver estat tractats a l'etapa anterior, ara suposen un tractament més profund d'acord amb la programació de secundària.

Taula 2. Síntesi d'objectius, continguts i recursos. Projecte Sibila 2.0. Nivell: secundària

Arts Escèniques	Entendre i valorar el patrimoni cultural propi de les arts escèniques	Desenvolupament de processos de caracterització de personatges El paper social de les arts escèniques	Visionat d'obres del teatre medieval
Biologia i Geologia	Obtenir informació científica utilitzant diferents fonts i les TIC Conèixer i valorar el patrimoni natural de les Illes Balears	L'experimentació en biologia: obtenció d'informació a partir de recollida de mostres Flora de les Balears	Herbari virtual del Mediterrani occidental Full de registre descriptiu

²⁵ Totes les taules han estat elaborades per l'autor.

Cultura Clàssica	<p>Identificar el marc geogràfic de les civilitzacions grega i llatina i les fites importants de la seva història</p> <p>Conèixer els principals personatges de la mitologia clàssica i identificar-los</p>	<p>Elaboració de mapes de Grècia i Roma</p> <p>Reconeixement de mites i personatges mitològics en l'art i la literatura de les Illes Balears</p> <p>Transmissió de la cultura clàssica fins avui dia</p>	<p>Google Maps</p> <p>Mapa mut de la Mediterrània oriental</p>
Educació Plàstica	<p>Desenvolupar la creativitat i l'expressió</p> <p>Conèixer i valorar el patrimoni artístic de les Balears com a base de la identitat</p>	<p>Apreciació i valoració del patrimoni artístic i cultural de les Balears</p> <p>Realització de peces i traçats senzills</p>	<p>Google Imatges</p>
Filosofia	<p>Reconèixer el caràcter de la filosofia i distingir-la de la ciència o la religió.</p> <p>Adquirir habilitats de comunicació i argumentació</p>	<p>La dimensió social i cultural de l'ésser humà</p> <p>L'experiència estètica</p> <p>Creativitat i imaginació</p>	<p>Reportatges de premsa sobre la pandèmia de la covid-19</p>
Geografia i Història	<p>Identificar i localitzar en l'espai i en el temps processos històrics rellevants d'Europa, Espanya i les Balears</p> <p>Valorar el patrimoni d'Europa, Espanya i les Balears</p>	<p>El món clàssic, Grècia i Roma. L'edat mitjana. La ciència i l'art al segle XIX</p> <p>La relació entre passat, present i futur a través de la història i la geografia</p>	<p>Mapa conceptual</p> <p>Mapa mut d'Europa occidental</p>

Llatí	<p>Identificar i relacionar elements sintàctics i lèxics del llatí per analitzar i traduir textos senzills</p> <p>Identificar l'etimologia i conèixer el significat de les paraules del lèxic</p>	<p>Traducció i retroversió</p> <p>Paraules patrimonials i cultismes</p>	<p>Textos especialitzats i fonts específiques</p>
Llengua Castellana	<p>Comprendre i crear textos literaris</p> <p>Identificar la intenció comunicativa</p> <p>Promoure la capacitat de reflexió sobre la unitat del fet artístic</p>	<p>Redacció de textos d'intenció literària a partir de la lectura de textos</p> <p>Consulta i ús de fonts i recursos variats d'informació per dur a terme treballs</p> <p>Utilització de diccionaris i altres fonts de consulta</p>	<p>Fonts literàries de distinta procedència</p>
Llengua Catalana	<p>Comprendre i crear textos literaris</p> <p>Valorar el coneixement del patrimoni literari</p> <p>Cercar, consultar i citar</p> <p>Comprendre els textos representatius de la literatura</p>	<p>Introducció a la literatura a través dels textos</p> <p>Ús progressivament autònom dels diccionaris</p> <p>Consulta de fonts d'informació variades per dur a terme treballs</p>	<p>Fonts literàries de distinta procedència</p> <p>Diccionaris especialitzats</p>

Música	Conèixer, analitzar, valorar i respectar la música de les Balears i contribuir a la millora d'aquest patrimoni	<p>Coneixement i valoració de manifestacions i obres musicals significatives del patrimoni balear i universal</p> <p>Utilitzar dispositius electrònics per fer activitats musicals</p>	Vídeos de YouTube i Vimeo
Anglès	Llegir de forma comprensiva i autònoma textos diversos	Identificació del tipus textual, adaptant-hi la comprensió	Webs específiques

Observem com aquesta etapa educativa reforça la descoberta del patrimoni cultural en les matèries d'Arts Escèniques, Cultura Clàssica, Educació Plàstica, Música, Llengua Catalana i Geografia i Història, que suposen més de la meitat de les assignatures incloses en el projecte. Per altra banda, observem un increment de la dimensió artística respecte de primària, la qual cosa es manifesta tant en el coneixement d'obres relacionades amb la Sibil·la com en la vivència de processos creatius. També destacam el nivell qualitatiu que suposa la integració d'assignatures com Cultura Clàssica, Filosofia o Llatí en el conjunt del projecte. Des d'aquestes matèries es treballen continguts específics relacionats amb el maneig de fonts primàries, la consolidació del pensament crític del patrimoni i les seves conseqüències o la persistència de la cultura clàssica als nostres dies. Completen el quadre les matèries lingüístiques de Llengua Castellana i Anglès a partir de les quals es podrà accedir a fonts de consulta que comporten el desenvolupament d'habilitats i competències informàtiques.

Segons els objectius i continguts específics del projecte, a continuació concretam la proposta metodològica.

Descripció de la proposta metodològica

A nivell metodològic el projecte Sibil·la 2.0 s'articula a partir de fitxes raonades i activitats que es podran dur a terme des de la major part de les assignatures del currículum.

El projecte consta de seixanta activitats organitzades en vint-i-dues fitxes didàctiques, deu fitxes per a primària i dotze per a secundària. Cada fitxa consta d'un text il·lustrat que se centra en una temàtica i dona lloc a un seguit d'activitats que s'articulen des de les distintes àrees de coneixement. Com acabam de dir, el text de cada fitxa presenta un tema relacionat amb la Sibil·la. Aquests temes són diversos i de caràcter transversal, el conjunt dels quals ens ofereix la possibilitat d'obtenir una visió global del tema de la Sibil·la.

Les temàtiques tractades en les fitxes didàctiques del projecte Sibil·la 2.0 van des de les sibil·les de l'antiguitat —qui eren, on vivien, quina funció i consideració social tenien— fins a la sibil·la del segle XXI, que constitueix un exemple de dinàmiques socials i culturals i un emblema de patrimoni cultural immaterial. Entre aquests dos punts —l'antiguitat i el segle XXI— se'n tracten d'altres de perfil més historicista (o historiogràfic de l'art). Així doncs, el teatre medieval, la

processó dels profetes, les pors de l'any 1000 o les prohibicions tridentines, són el pretext no només per conèixer les manifestacions artístiques del passat sinó també per desenvolupar competències

diverses que poden anar des de la recerca d'informació a través de recursos tecnològics fins a l'adquisició d'habilitats socials i lingüístiques a través del treball cooperatiu i en equip.

FITXA 1	Educació secundària	Projecte didàctic
<h1>LA SIBIL·LA</h1>		
Un personatge enigmàtic Qui és? Identificació del personatge		
<p>ÀREES DE CONEIXEMENT:</p> <p>Cultura Clàssica</p> <p>Distinció del personatge mític de la Sibil·la.</p> <p>Transmissió de la cultura clàssica fins avui dia.</p> <p>Geografia i història</p> <p>Cercar, seleccionar, comprendre i relacionar informació de tipus verbal, gràfic, icònic procedent de fonts diverses i comunicar-la als altres de forma organitzada i intel·ligible.</p> <p>La relació entre el passat, el present i el futur a través de la història.</p> <p>Música</p> <p>Reconèixer les característiques de diferents obres musicals com a a exemples del patrimoni cultural.</p> <p>Coneixement i valoració de les manifestacions i obres musicals més significatives dels patrimoni musical balear i universal.</p>		<p>La Sibil·la: un personatge enigmàtic.</p> <p>A Mallorca durant la Nit de Nadal és tradició que la Sibil·la anunciï la vinguda del Fill de Déu en forma de cant. Amb una espasa a les mans i vestida amb una túnica i una capa de colors vistosos la Sibil·la se situa en un lloc visible del temple (trona o altar) per entonar uns antics versos que parlen sobre el Judici Final que comencen així: <i>El jorn del Judici parrà qui haurà fet servici.</i></p> <p>La Sibil·la mallorquina és una tradició ininterrompuda d'origen medieval que ha gaudit de molta popularitat al llarg del temps. Històricament s'ha representat de maneres diferents en funció de l'època i el lloc on es cantava. Durant la reforma del Concili de Trento es va prohibir arreu, tot i que a Mallorca es va resistir a les pressions.</p> <p>Avui en dia es canta amb variants musicals i de text a totes les esglésies de l'Illa. Tot just quan celebrem que Déu s'ha fet home, la lletra de la Sibil·la mallorquina, juntament amb el sermó de la calenda i el cant de l'àngel, s'han convertit en una de les expressions més vives i més característiques del cicle tradicional</p>

Exemple de la fitxa 1 (educació secundària) : *La Sibil·la. Un personatge enigmàtic*

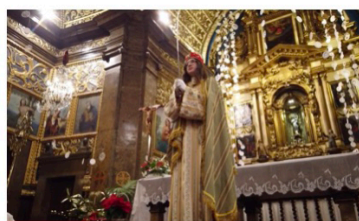
ENLLAÇOS D'INTERES:

AUDICIONS DE LA SIBIL·LA

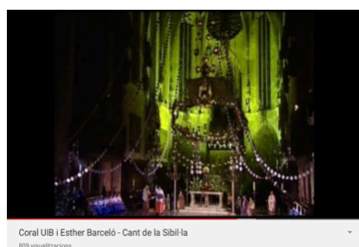
- **Audicions comparades:**
<https://youtu.be/5BniECJGC0>

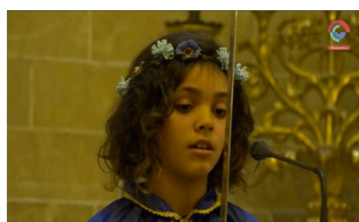
- **Sibil·la Blavets de Lluç, 2019:**
https://youtu.be/-8JBl_Gmrpo

- **Sibil·la, catedral de Mallorca (Esther Barceló, CUIB):**
https://youtu.be/BWHXiVpy_Mo

- **Sibil·la de Son Servera, 2019:**
<https://youtu.be/1wBdQxdd8wg>

Activitats (Música)

1. **AUDICIÓ COMPARADA.** El grau de variació melòdica de la Sibil·la es manté dins models fixats bàsicament per quatre variants. A partir d'aquest pressupòsits observa i escolta amb atenció les melodies de la Sibil·la i compara els paràmetres musicals que s'indiquen a continuació:

Melodia / Ritme / Timbre / Textura / Intensitat / Expressivitat

2. **PROCÉS DE CREACIÓ.** Entre estrofa i estrofa del cant de la sibil·la, es fa un interludi musical, generalment d'orgue, que permet al sibil·ler fer un descans i mantenir l'afinació. Sovint es tracta d'improvisacions que fa l'organista a partir de la melodia del propi cant, tot i que també s'introdueixen melodies populars, que poden ser de nades tradicionals. En alguns pobles de la zona de Manacor es fan sonar siurells d'aigua. A partir dels recursos d'aula crea un interludi amb una part obligada i una part improvisada. Pots fer servir petita percussió o percussió corporal. Escribeu l'estructura de la peça a partir dels mitjans que t'indiqui el professor o professora.

3. **LA VEU.** La sibil·la clàssica, grega i romana, havia estat un personatge femení. Però sabem que, almenys des del segle XIV, la sibil·la va ser representada per un escolà (d'edat entre els nou i els dotze anys) vestit amb els atributs femenins de sibil·la. L'única excepció es donava en els convents de monges (com el convent de la Concepció) on la sibil·la era cantada per una dona. Avui en dia, de forma generalitzada, la Sibil·la la canta una veu blanca -pot ser un nin, una nina o una dona-. A partir dels exemples musicals dels enllaços organitza una classificació de les veus de la Sibil·la en funció de les seves característiques (agut/greu, fort/fluix, àmbit melòdic, gènere) i estableix la seva correspondència amb el tipus de veu blanca que li pertoqui (soprano, mezzo soprano o contralt).
 NOTA: Abans de fer l'activitat mira aquest vídeo: **Cantar la Sibil·la: Aire! (Fragment 16:21 - 22:58)**

Igualment, la dimensió mitològica de la sibil·la s'articula des d'aquelles fitxes que plantegen un tractament més específicament literari. Des de les àrees de Cultura Clàssica i de Llengua Catalana i Literatura s'estudien obres de distintes èpoques i tradicions culturals que tracten el tema des de la literatura clàssica i romàntica fins a l'assaig contemporani i la cultura popular. En aquest

bloc l'alumnat es familiaritzarà amb gloses i dites populars relacionades amb la sibil·la o amb els elements decoratius i gastronòmics que li són propis. Les activitats d'aquest apartat van des de l'elaboració d'elements gastronòmics i decoratius fins a la interacció amb creadors i mestres artesans de manera reflexiva i planificada. A la taula 3 es mostren algunes de les activitats elaborades per a primària.

Taula 3. Fitxes didàctiques del projecte Sibil·la 2.0. Nivell: primària

Fitxa didàctica	Àrees de coneixement	Activitats
La sibil·la. <i>Un personatge enigmàtic</i>	Ciències Socials Educació Artística (Música) Religió	Recerca de fonts Audició crítica Contextualització
Les sibil·les de l'Antiguitat. <i>El oracles del mar Egeu</i>	Ciències Naturals Ciències Socials	Plantes medicinals Oracles de l'Egeu
Teatre religiós de Nadal. <i>Sibil·la, la calenda i l'àngel</i>	Educació Artística (Plàstica) Educació Artística (Música)	Projecte d'Educació Artística
Sibil·les i cultura popular. <i>Sibil·la, alerta sa coca!</i>	Ciències Socials Educació Artística (Plàstica) Llengua Catalana Matemàtiques	Elaboració de torró Fer una neula Dites i refranys Calendari de neules
La representació del Cant de la Sibil·la. <i>Representar la Sibil·la</i>	Educació Artística (Plàstica)	Projectar la Sibil·la Fer una espasa
La Sibil·la i el betlem. <i>Figures del betlem tradicional</i>	Educació Artística (Plàstica)	Modelatge planificat Sibil·la

Què diu la Sibil·la? <i>Lo Jorn del Judici...</i>	Llengua Catalana Educació Artística (Plàstica)	Recerca d'arcaïsmes Dibuix del judici final
Escoltar la Sibil·la. <i>La música de la Sibil·la</i>	Educació Artística (Música)	Audició comparada Interludis. Classificació de veus
Les «altres sibil·les». <i>Reinventar la Sibil·la</i>	Educació Artística (Música)	Discriminació auditiva
La Sibil·la: Patrimoni de la Humanitat. <i>La Sibil·la: present i futur</i>	Ciències Socials Educació Artística (Música) Anglès	Buidatge raonat de premsa en línia Evolució formal

Dins el conjunt de fitxes del projecte Sibil·la 2.0 la música és un dels eixos temàtics centrals. Naturalment, es proposa una aproximació a les variants melòdiques que podrem escoltar durant la nit de Nadal a les esglésies de l'illa. A partir d'audicions comparades i de documents audiovisuals inèdits l'alumnat podrà accedir a tota la variant de registres i versions contrastades del Cant. Actualment, les maneres d'interpretar la Sibil·la traspassen les fronteres de la litúrgia del Nadal. El repertori és prou ampli per oferir un mostrari dels estils musicals més significatius tant de la història de la música com dels estils experimentals de les cultures del rock i la *popular music*. Aprofitant l'eclosió de les propostes musicals més experimentals de les sibil·les de nova creació es repassen conceptes del jazz i del blues lligats a la improvisació. Aquesta habilitat musical de fer música sense partitura es reforça amb activitats pràctiques de creació i interpretació, individuals i col·lectives, que permeten simular aspectes de la performativitat del Cant.

Les fitxes focalitzades en els components musicals ens porten a la història de la música gràcies a l'anàlisi de documents antics que conserven versions de la Sibil·la en notació gregoriana i també a partir del repertori d'interludis corals i organístics que es fan servir durant la interpretació.

La part social i vivencial del Cant es materialitza en aquelles fitxes que centren l'interès en la manera de relatar l'experiència col·lectiva de la Sibil·la. És en el procés del muntatge de l'activitat que emergeix la dimensió emocional i subjectiva de la tradició. En aquesta part del projecte l'alumne reflexiona sobre el concepte de representativitat social, la força dels símbols culturals i la identitat com el valor que defineix com volen ser apreciats els col·lectius i les persones.

La voluntat integradora del projecte també inclou les àrees de coneixement que a priori semblen estar més allunyades de la Sibil·la com ara les Ciències Naturals, la Llengua Castellana i Literatura, l'Anglès i el Llatí. Aquestes matèries s'integren fàcilment en el projecte a partir

d'activitats de caràcter transversal. Les activitats de Ciències Naturals, per exemple, estan relacionades amb les sibil·les de l'antiguitat. Les sibil·les del mar Egeu exercien funcions curatives i fertilitzants gràcies a les propietats medicinals d'algunes plantes que utilitzaven per emetre els seus oracles i conjurs. Algunes plantes que trobam a la zona de la Mediterrània porten noms populars o científics relacionats amb les virtuts que associam al personatge de la sibil·la. D'aquesta manera es proposa la creació d'un herbari virtual a partir de la recollida de mostres de *l'hortus sibillarum* amb

la finalitat de conèixer la fisiologia i les propietats d'aquestes plantes i la seva utilització en els plats de la gastronomia tradicional. Cada fitxa didàctica indica les àrees de coneixement que podran ser tractades de manera simultània alhora que s'especifiquen els objectius i els continguts que es treballaran.

A la taula 4 es detallen les activitats especificades per àrees i assignatures a secundària. Aquestes es vinculen amb informacions complementàries i de procedència diversa que garanteixen l'adequada realització de les activitats.

Taula 4. Fitxes didàctiques del projecte Sibil·la 2.0. Nivell: secundària

Fitxa didàctica	Àrees de coneixement	Activitats
La sibil·la. <i>Un personatge enigmàtic</i>	Cultura Clàssica Geografia i Història Música	Recerca de fonts Audició crítica Contextualització
Les sibil·les de l'antiguitat. <i>El oracles del mar Egeu</i>	Biologia i Geologia Cultura Clàssica Llatí	Plantes medicinals Oracles de l'Egeu Etimologies
Les pors de l'Any 1000. <i>El judici final</i>	Educació Plàstica Filosofia Música	Dibuix <i>Judici final</i> Pandèmies i canvi climàtic. Fi del món?
El drama litúrgic medieval. <i>Ordo prophetarum</i>	Arts Escèniques i Dansa Educació Plàstica Música	Projecte teatral: la processó dels profetes
La Sibil·la i la Contrareforma. <i>Una tradició que s'apaga</i>	Geografia i Història Llatí Llengua Castellana	Mapa Europa s. XVI Traducció Comentari de text

La representació del Cant de la Sibil·la. <i>Representar la Sibil·la</i>	Arts Escèniques i Dansa Educació Plàstica	Projectar una Sibil·la Fer una espasa
Què diu la Sibil·la? <i>Lo Jorn del Judici...</i>	Llatí Llengua Catalana	Traducció oracle Recerca d'arcaïsmes
Escollar la Sibil·la. <i>La música de la Sibil·la</i>	Música	Audició comparada Creació d'interludis Classificació vocal
Estudiar la Sibil·la. <i>De l'Arxiduc a Allan Lomax</i>	Llengua Catalana Música	Creació text descriptiu Fonts sonores i audició comparada
Nuredduna, la sibil·la de Mallorca. <i>Nuredduna, la veu de l'illa</i>	Cultura Clàssica Música Llengua Catalana	Nuredduna en l'art Nuredduna i la música de cantautor
Les «altres Sibil·les». <i>Reinventar la Sibil·la</i>	Música	Discriminació auditiva i tecnologia
La Sibil·la: Patrimoni de la Humanitat. <i>La Sibil·la: present i futur</i>	Geografia i Història Música Segona llengua	Buidatge raonat de premsa en línia Evolució formal

Criteris d'avaluació i estàndards d'aprenentatge avaluable

L'avaluació es farà des de cada matèria a partir de criteris observables i avaluable amb l'objectiu de millorar la pràctica docent i l'aprenentatge. En aquest apartat es dona importància al fet que l'alumnat gaudeixi en el procés d'aprenentatge i

millora de les seves competències i coneixements. D'altra banda, és important que els alumnes coneguin els criteris d'avaluació, per tal que puguin participar en l'evolució del seus avanços. Des d'aquesta perspectiva, es fomentarà la participació, la reflexió i la crítica constructiva de l'alumnat en les situacions d'aprenentatge.

Dins el context de l'avaluació el professorat haurà d'adquirir un paper d'agent facilitador del procés d'aprenentatge dels alumnes. També haurà d'ajudar i motivar els alumnes perquè afrontin els problemes que es plantegin de la manera més autònoma possible, fomentant la reflexió crítica i la pròpia avaluació dels alumnes. Alhora, avaluarà els resultats, sense deixar de banda el procés seguit i s'assegurarà que la diversitat dels alumnes progressa de manera adequada envers els objectius d'aprenentatge marcats. Els estàndards d'aprenentatge avaluable se subscriuen per matèries al currículum vigent de les Illes Balears, remetem al document en qüestió.²⁶ Igualment, suggerim que cada mestre faci servir els instruments d'avaluació —rúbriques, proves d'avaluació inicial, registres de seguiment, etc.— que tingui creats amb relació a cada matèria.

Valoració

Dins el marc del present projecte didàctic, la Sibil·la esdevé un pretext que va més enllà de la descoberta d'una manifestació cultural concreta. El plantejament didàctic pretén desenvolupar competències i habilitats relacionades tant amb l'àmbit de la recerca com de les formes d'aprenentatge a partir de l'ús d'eines tecnològiques. Així, volem fer notar que tan important serà allò que es treballa com de la manera que es treballa.

Algunes de les activitats faciliten els aprenentatges significatius pel fet de donar lloc a experiències lúdiques i socials ludificades, per això propiciaran actituds de sensibilització i respecte cap al patrimoni cultural propi.

També hem volgut donar importància al maneig de les fonts d'informació per tal de fomentar l'aprenentatge cooperatiu i la sensibilitat per compartir el coneixement. El format virtual

del projecte està relacionat amb el tractament de competències tecnològiques. A més, aquest format ha permès vincular tota la informació necessària per tal de facilitar la realització de totes les activitats proposades.

Per acabar voldríem fer notar que la proposta didàctica del projecte Sibil·la 2.0 obre una via a les pràctiques docents relacionades amb el patrimoni cultural immaterial. En el cas que les escoles i els instituts assoleixin el projecte, o treballin en línies similars, es convertiran en agents actius pel tractament, la divulgació i la salvaguarda que dicta la UNESCO per tal de mantenir viu el Cant de la Sibil·la.

Bibliografia

- Autors Diversos, *Les matines de Nadal a les Illes Balears*. Palma: Documenta Balear, 2010.
- Alcover, Antoni Maria. *Ses matances i ses festes de Nadal*. Palma: Moll, 1957.
- Alcover, Manuela. «Sibil·les, magues i druidesses», *Estudis Baleàrics* 58/59 (1988), p. 29-54.
- Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria. *Die Balearen*. Leipzig: Brockhaus, 1891.
- Ayats, Jaume (coord.). *La Sibil·la i les matines a Mallorca*. Palma: Consell de Mallorca, 2006.
- «El gest digne de cantar tots junts a una sola veu», *Quaderns-e* 5 (2005)
- <<https://raco.cat/index.php/QuadernseICA/article/view/51443>>
- Calaf, Roser. «La comunicació del patrimoni», *Journal of Communication* 14 (2017), p. 131-146.
- «Una educación patrimonial para todos: evaluación de programas y definición de un modelo basado en los procesos de patrimonialización». *Heritage & Museography* 15 (2014), p. 88-89.
- Carrero, Eduardo (coord.). *Arquitectura y liturgia. El contexto artístico de las consuetas catedralicias en la Corona de Aragón*. Palma: Leonard Muntaner, Editor, 2014.
- Castro, Eva; Pérez, Miguel. *Teatro medieval. El drama litúrgico*. Madrid: Crítica, 1997.
- Costa i Llobera, Miquel. «La deixa del geni grec», *Tradicions i fantasies*. Barcelona, 1903.

²⁶ *Currículum de les Illes Balears*. Educació primària. Decret 32/2014, de 18 de juliol <http://www.caib.es/sites/curriculum/ca/educacio_primaria/> (data de consulta: abril de 2020) i *Currículum de les Illes Balears*. Educació secundària. Decret 34/2015, de 15 de maig <<http://www.caib.es/sites/curriculum/ca/eso/>> (data de consulta: abril de 2020).

- Deyá, Miguel. *Tres fiestas infantiles*. Palma: Politécnica, 1945.
- Font, Miquel. *El Nadal a Mallorca*. Palma: Miquel Font, 2005.
- Fontal, Olaia; García, Sílvia. «Evaluación de programas de Educación Patrimonial: estándares de calidad», *Ensayos* 34 (2019), p. 1-15.
- Gómez Muntané, Maricarmen. *El canto de la Sibila II (Cataluña y Baleares)*. Madrid: Alpuerto, 1997.
- Ibáñez-Etxeberria, Alex; Fontal, Olaia; Cózar, Ramón. «Innovación, investigación y docencia en espacios formales y no formales en Educación Patrimonial», *Ensayos. Revista de la Facultad de Educación de Albacete* 34 (2019), p. 1-4.
- Janer Manila, Gabriel. *Sibil·la. Marta Blasco, la Sibil·la, una passió secreta*. Palma: Govern de les Illes Balears, 2014.
- Noguera, Antoni. *Memoria sobre los cantos, bailes y tocatas populares de la isla de Mallorca*. Barcelona: Verdós i Feliu, 1893.
- Pons Cortès, Antoni. *La Catedral de Mallorca. La Consueta antiga d'Aniversaris*. Pollença: El Gall, 2019.
- Riber, Llorenç. *La minyonia d'un infant orat*. Barcelona: La Magrana, 2007.
- Samper, Baltasar. *Estudis sobre la cançó popular*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.
- Sanchís Guarner, Manuel. *El cant de la Sibil·la, antiga cerimònia nadalenca*. València: Institució Alfons el Magnànim, 1956.
- Santacana, Joan; Llonch, Nayra. *El patrimonio cultural inmaterial y su didáctica*, Madrid: Trea, 2015.
- Seguí Trobat, Gabriel. «La Consuetas Pretridentinas de la Catedral de Mallorca», *Arquitectura y Liturgia. El contexto artístico de las consuetas catedralicias en la Corona de Aragón*. Palma: Leonard Muntaner, Editor, 2014, p. 137-156.
- Torres, Bartomeu. *Album de compositores mallorquines*. Madrid: Zozaya editor, 1893.
- Vicens Vidal, Francesc. «El canto de la Sibila en la actualidad: modelos de tradición oral», Eduardo Carrero; Maricarmen Gómez (coords.), *La Sibila. Sonido. Imagen. Liturgia. Escena*. Madrid: Alpuerto, 2015, p. 145-165.
- *El Cant de la Sibil·la. Patrimoni de la Humanitat*. Palma: Leonard Muntaner, Editor, 2013.

Recursos web

- Currículum de les Illes Balears*. Educació primària. Decret 32/2014, de 18 de juliol <https://intranet.caib.es/sites/curriculum/ca/educacia_primaria/> (data de consulta: abril de 2020).
- Currículum de les Illes Balears*. Educació secundària. Decret 34/2015, de 15 de maig <<https://intranet.caib.es/sites/curriculum/ca/eso/>> (data de consulta: abril de 2020).
- Intangible Cultural Heritage* (UNESCO) <<https://ich.unesco.org/en/nhk>> (data de consulta abril de 2020).
- Herbari virtual del Mediterrani occidental* <<http://herbarivirtual.uib.es/>> (data de consulta: abril de 2020).
- Tradicionari de Mallorca. 02 Nadal* <<https://docplayer.es/73090238-Tradicionari-de-mallorca-basat-en-el-calendari-folkloric-de-rafel-ginard-tradicionari-02-nadal.html>> (data de consulta: abril de 2020).
- Carmen Jaime, *El Cant de la Sibil·la a la Seu de Mallorca* (2019) <<https://youtu.be/zSvT7MV4dTI>> (data de consulta: abril de 2020).
- Allan Lomax Archives Cultural Equity* <<http://research.culturalequity.org>> (data de consulta: abril de 2020).
- La Sibil·la*. Consell de Mallorca <<https://web.conselldemallorca.cat/la-sibil-la>> (data de consulta: abril de 2020).
- «La Sibil·la» i «Caçadors de cançons» sèrie *Aire!* Capítols 10 i 13. La Perifèrica produccions <<https://ib3.org/carta?id=4c009bb2-5a2f-418c-b6c6-8eb6d8ddc4f4>> (data de consulta: abril de 2020).
- DCVB (entrades *Sibil·la* i *neula*) <<http://dcvb.iecat.net/>> (data de consulta: abril de 2020).